

industria constructoare de mașini, industria prelucrării lemnului, a hârtiei, chimică și ușoară, pe baza unei documentații întemeiate.

Gama largă de investiții străine din economia ardelenescă înseamnă o dovadă convingătoare că mediul local de afaceri oferea un teren fertil pentru întreprinzătorii din afară și reprezintă pentru autor o argumentație convingătoare pentru cel de-al șaptelea capitol al volumului, intitulat *„Investiții germane în societățile industriale și cele de căi ferate din Transilvania și rolul acestora în industrializarea zonei*. Autorul se referă pentru început la investițiile germane din domeniul activității bancare și constată că ele s-au făcut mai întâi în mod indirect, prin participațiile germane la băncile austriece care făceau afaceri în Ungaria, cea mai însemnată fiind Wiener Bankverein. La fel, o instituție maghiară de credit cu destinație specială în domeniul activităților industriale, anume Banca Maghiară de Industrie și Comerț, avea serioase aporturi germane. Autorul trece apoi să studieze rolul capitalului german în construcțiile de căi ferate și subliniază faptul că oamenii de afaceri germani au pornit cu întârziere în această acțiune, astfel că cele mai importante tronsoane, de interes național, au fost preluate de alte grupuri de capital. În aceste condiții, investitorii germani s-au orientat spre căile ferate locale din Ardeal, pe care le-au finanțat într-o proporție însemnată, de circa 67%. Și în acest domeniu capitalul german s-a impus în mare parte prin instituții bancare, ca în cazul Societății Anonime a Căilor Ferate Maghiare de Interes Local. Implicația capitalului german în activitățile miniere și industriale a fost și mai importantă. Reiese că oameni de afaceri germani controlau cea mai mare întreprindere auriferă, „Ruda 12 Apostoli”, precum și cea mai însemnată întreprindere siderurgică, Societatea Anonimă de Mine și Furnale din Călan. Extinzându-și cercetările în perioada economiei de război, autorul arată că germanii au preluat controlul și asupra exploatării bauxitei și a gazului metan. Astfel, cea mai mare parte din resursele subsolului ardelenesc au intrat în sfera de interes a oamenilor de afaceri germani. Adăugând la aceasta participațiile germane din industria forestieră, chimică, alimentară și electroenergetică, autorul compune un tablou convingător al importanței investitorilor germani în industria ardelenescă. Deși în unele ramuri de activitate aportul de capital german a fost precumpănitor, autorul nu dorește să exagereze, supraevaluând fenomenul, și constată în concluzie că doar 35% din investițiile străine au fost de sorginte germană, suficient însă ca ele să joace un rol novator și să ofere un sprijin substanțial în industrializarea Transilvaniei.

Autorul are o concepție matură și o judecată echilibrată în aprecierea fenomenului economic. Consultând aparatul critic vast al volumului, reiese că autorul a cercetat numeroase fonduri de arhivă economică din România, Germania și Ungaria, astfel că și-a asigurat un fond documentar inedit și a putut contribui cu date complet noi și originale la zugrăvirea tabloului economic transilvan din a doua jumătate a secolului XIX și începutul secolului XX. Pe lângă aceasta, vasta bibliografie utilizată i-a asigurat o imagine nuanțată asupra proceselor descrise în lucrare. Contribuția lui Nagy Robért la elucidarea fenomenelor social-economice ardelenesti în perioada studiată este evidentă, sugerăm de aceea ca lucrarea să fie editată și într-o limbă de circulație internațională, în primul rând în limba germană.

Ludovic Báthory

Constantin BĂRBULESCU, Alin CIUPALĂ (ed.), *Medicine, Hygiene and Society from the Eighteenth to the Twentieth Centuries*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2011, 286 p.

Se poate considera relativ recenta schimbare de perspectivă în istoriografie dinspre studiul vieții politice, al structurilor de putere ori al structurilor economice și sociale către studiul istoriei trupului, al medicinei și igienei. Înscriindu-se pe o direcție menită să aducă în centrul discursului istoriografic arii de cercetare considerate până acum marginale, volumul editat de Constantin Bărbulescu și Alin Ciupală reunește studii de istoria medicinei și a igienei, realizate din perspectivă socială, dar și etno-antropologică.

Prima parte a volumului, *Hygiene, Medicine and Society*, tratează relația dintre societate și sistemul medical în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, urmărind reușita (sau nereușita) implementării normelor de igienă și a practicilor medicale în diferitele medii sociale.

Unul dintre aspectele modernizării, arată Nathalie Sage Pranchère, este procesul de înlocuire a femeii care ajută la naștere (*la matrone*) cu moașa (*la sage-femme*). Altfel spus, în procesul de excludere a cunoștințelor empirice și de înlocuire a acestora cu cele erudite, este de-legitimată însăși ideea de *femme-qui-aide*. Cu toate acestea, arată autoarea, în practică, populația a continuat să prefere experiența în detrimentul diplomei. Mai mult, când *la matrone* încetează a mai fi considerată de autorități drept „un risc social”, după tiparul ei se formează o nouă generație de *femmes-qui-aident*, care vor prelungi până în secolul al XX-lea dimensiunea socială a nașterii.

Relația dintre medicina tradițională și cultura medicală dominantă este, de asemenea, subiectul studiului lui Constantin Bărbulescu. Făcând distincția între componenta instituțională și cea comportamentală a implementării culturii medicale oficiale, autorul arată, prin cele două studii de caz, că nu infrastructura medicală înseamnă dovada modernității, ci asumarea, la nivelul populației mai mult sau mai puțin instruite, a normelor de comportament referitoare la sistemul medical. Concluzia este aceea că, în secolul al XIX-lea, medicalizarea societății românești este încă un proiect, nefăcându-se trecerea – cu expresia Lidiei Trăușan-Matu – „de la leac la rețetă”.

Tot Lidia Trăușan-Matu propune un studiu despre evoluția, în societatea românească din secolul al XIX-lea, a două profesii – medicul și moașa. Cercetarea scrutează esența celor două ocupații, dincolo de conținutul burghez al celei dintâi și de statutul la limita legalității al celei de-a doua. Lucrarea ilustrează, de altfel, aceeași tensiune între medicina tradițională și cea instituțională, subliniind importanța dată în epocă bunelor practici medicale și reprobării celor obscure. Tensiunea aceasta, arată autoarea, a fost reglată numai prin atenția cu care statul a legiferat și încurajat practica medicală.

De asemenea, modernizarea aduce în centrul discursului medical din spațiul Imperiului Otoman problema îmbrăcăminte. Explicația acestei noi orientări o găsește Anastasia Falierou în proximitatea cu Europa, care se reflectă atât în spațiul public, cât și în cel privat. Vestimentația, extinzându-se din sfera privată în spațiul public, va face să curgă multă cerneală, miza fiind redarea libertății trupului. Discursul medical pledează pentru ținute lejere, deopotrivă practice și plăcute, arată autoarea, iar presa subliniază riscurile vestimentației inadecvate.

În secolul al XIX-lea românesc, igiena se afirmă nu doar ca disciplină medicală distinctă, explică Livia Livadă Cadeschi, ci și ca o pedagogie socială, a cărei miză era atât instruirea oamenilor simpli, cât și adoptarea, în spațiul românesc, a unor modele de civilizație proprii Europei centrale și occidentale. Studiul urmărește etapele evoluției acestei ramuri a medicinei, de la apariția primului curs de igienă populară, până la introducerea acesteia ca disciplină în învățământul superior medical.

Studiul Cristinei Gudin urmărește în ce măsură mediul școlar românesc a fost deschis măsurilor de igienă și asimilării acestora de către elevi. În pofida contextului promițător al introducerii disciplinei igienă în programa școlară, cu toate modificările presupuse, teoria și practica referitoare la igiena în școlile românești în secolul al XIX-lea rămân în dezacord. Astfel, la terminarea studiilor elevii dobândeau, ca „bagaj pentru viață”, nu numai cunoștințe de cultură generală, conchide autoarea, dar și anumite boli.

Știut fiind că procesul de modernizare are loc întotdeauna dinspre elite către mase, a doua parte a volumului, *Physicians and Institutions*, ilustrează tocmai importanța pe care au avut-o elitele medicale în ipostaza de factori de decizie. De asemenea, grupajul ilustrează supoziția că politicile sanitare erau apanajul unui grup care deținea sau putea influența puterea.

Studiul lui Lucian Nastasă conturează istoricul învățământului superior medical din Cluj, de la apariție, la sfârșitul secolului al XVIII-lea sub auspiciile Mariei Tereza, și până la preluarea de către autoritățile române în 1919. Sunt expuse diacronic raporturile stabilite în acest răstimp între contextul socio-politic și dinamica proprie a învățământului medical clujean, studiul deschizându-se cu începuturile modeste ale acestuia, dar urmărind dezvoltarea sa rapidă, înțelegându-se ca profesionalizare și compartimentare. De altfel, analiza privește analitic instituțiile de învățământ superior medical, iar

așa-numitul „epilog al Școlii medicale maghiare” punctează tocmai plasarea Universității de Medicină din Cluj în siajul cultural al Imperiului Austro-Ungar.

Oana Mihaela Tămaș și Mircea Dragoteanu urmăresc rolul elitelor medicale din Transilvania în înființarea și dezvoltarea primei stațiuni balneare și climaterice din Carpați, la Pălținiș (Hohe Rinne). Crearea unui „sanatoriu” în apropierea Sibiului este urmărită în toate aspectele sale, de la alegerea locului, lucrările de construcție, inaugurarea în 1894, până la extinderea serviciilor medicale și organizarea stațiunii, făcându-se și trecerea în revistă a medicilor care au practicat ca voluntari. Autorii subliniază importanța personalului medical al stațiunii pentru familiarizarea populației cu beneficiile terapiei climaterice, care au confirmat importanța acestei prime stațiuni montane din Carpați.

Primul dintre studiile de caz prezentate în a doua parte a volumului constă în analiza teoriei biologiei satelor, dezvoltate de igienistul și eugenistul Gheorghe Banu și publicate în 1927. Acesta propune o formă de medicină militantă, în care igienistul trebuie să se implice activ în transformarea socială și națională a țării. Teza lui Banu, arată Marius Turda, se bazează pe un program educațional care urma nu numai să influențeze pozitiv nivelul de trai, dar și să amelioreze valoarea biologică a populației. Teoria biologiei satelor își dobândește importanța prin aceea că dă o nouă direcție în discursul medical, direcție care are în vedere criteriul etic.

Puțini medici ai Transilvaniei moderne s-au bucurat de atenția istoriografiei, majoritatea fiind din rândul elitelor. Prin cercetarea propusă în acest volum, Alexandru Onojescu jalonează parcursul biografic al lui Nicolae Stoia. Fără să fi fost un lider printre medicii ardeleni, dar ilustrând în bună măsură clasa de mijloc, Nicolae Stoia este un exemplu de bun practician, care și-a onorat profesia sa prin perseverență și onestitate.

Filippo M. Zerilli propune o cercetare asupra începuturilor etnografiei în Franța. Acestea sunt atribuite eforturilor lui Arnold van Gennep, autorul subliniind importanța pe care a avut-o în statuarea poziției etnografiei franceze la începutul secolului al XX-lea primul Congres internațional de etnografie și etnologie, organizat la Universitatea din Neuchâtel, Elveția, în 1914.

În a treia parte a volumului, *People, Illnesses and Death*, sunt grupate studii care urmăresc evoluția unor metode de tratament și influența acestora în imaginarul colectiv, subliniindu-se aspectul social al terapiei sau, dimpotrivă, al riturilor de trecere.

În studiul său, Marianne Mesnil face analiza comparativă a raportului dintre cadavru și moarte în Occident și în Balcani. Perspectiva etnologului se oprește mai întâi asupra prevalenței morții în spațiul românesc, subliniind particularitățile culturii noastre în ceea ce privește „expunerea”, proximitatea mortului. Lipsa acestor manifestări în spațiul occidental este pusă de autoare pe seama „monopolului violenței fizice” exercitat de Stat și de Biserică, al cărui rezultat a fost autocenzura. Autoarea glosează apoi asupra resorturilor fascinației occidentalilor pentru riturile de trecere din Balcani, punându-le, de asemenea, pe seama specificului culturii noastre populare, în care apropierea de cadavru nu a fost considerată niciodată „o barbarie”.

Un alt studiu din a treia secțiune vizează același spațiu al Balcanilor, Octavian Buda situând evoluția medicinei românești la intersecția dintre Europa și spațiul balcanic, crezând la sistemelor politice și religioase. Prima direcție a lucrării urmărește aportul studiilor medicale în Occident pentru activitatea câtorva dintre grecii de seamă ajunși Țările Române (Iacob Heraclid, Constantin Cantacuzino sau Nicolae Mavrocordat). A doua direcție a studiului documentează promovarea practicilor de variolizare în Europa occidentală de către un număr de medici străini, practici pe care aceștia și le-au însușit intrând în contact cu medicina tradițională românească.

Volumul se încheie cu studiul Mihaelei Mehedinți și al Ceciliei-Alina Sava, care urmărește evoluția tratamentelor împotriva ciumei în spațiul românesc în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Autoarele ilustrează precaritatea politicilor sanitare privitoare la frecvențele epidemiei de ciură în spațiul și perioada menționate. De asemenea, studiul demonstrează cum practicile rituale și leacurile tradiționale contra ciumei au fost fie abandonate, datorită ineficienței lor, fie îmbunătățite și cuprinse în programul de tratament modern, instituționalizat.

Fără îndoială, lucrarea coordonată de Constantin Bărbulescu și Alin Ciupală se înscrie într-o direcție, națională și internațională, meritorie, mai ales prin aspectul său recuperatoriu. Iar prezentul

volum este, prin abordarea interdisciplinară, dar și prin perspectivă și anvergură, unul de referință în istoriografia – nu doar medicală – a spațiului sud-est european.

Silvia Mitricioaei

Mihai Teodor NICOARĂ, *Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj între două dictaturi (1940-1947)*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2012, 383 p.

Unul dintre subiectele fascinante, care acoperă un câmp neexplorat sau prea puțin cercetat la noi în țară, este istoria instituțiilor de învățământ superior, a universităților în special, instituții care s-au aflat mereu în mijlocul valurilor de conflicte declanșate de susținătorii unor modele de cunoaștere și educare. Și totuși istoriografia română nu duce lipsă de cercetări privind istoria universităților de la noi din țară, și aceasta în condițiile în care pentru majoritatea universităților s-au publicat în ultimii ani volume celebrative, care tind să redea evolutiv traseul instituțiilor respective și activității universitare, dar prea puține scrieri de acest tip le integrează în atmosfera politică a vremii.

Având la bază o diversitate de surse, de la cele edite, la cele arhivistice, la acte, rapoarte, documente, memorii aparținând perioadei sale de interes, volumul adus de noi în atenția cititorului interesat de un asemenea subiect reprezintă un expozeu istoric, în care mulțimea detaliilor oferite de autor se împletesc profesionist cu o interesantă analiză instituțională și politică, având drept țel final redarea vieții universitare reale, dar și aspirațiile, idealurile și împlinirile acesteia.

Desfășurându-se de-a lungul a 11 capitole, pe parcursul cărora criteriul cronologic a fost împletit cu cel tematic, și utilizând surse documentare inedite și deseori contradictorii, Mihai Teodor Nicoară a reușit să surprindă numeroase detalii legate de organizarea și viața universitară clujeană, fără a cădea însă în capcana unei interpretări partizane. Cititorului îi sunt prezentate și analizate teme ce vizează subiecte legate de: modele universitare; strategii politico-ideologice; modernizarea instituțională a Universității din Cluj; refugiul și reorganizarea Universității la Sibiu și Timișoara; universitarii și politica; dificultățile reînținerii la Cluj în toamna lui 1944; sovietizarea învățământului universitar; viața studentească; greva academică din iunie 1946; epurările din lumea academică, și multe altele.

Analizând pe parcursul mai multor capitole și subcapitole perioada 1940-1947, perioadă care a reprezentat o etapă de tranziție a istoriei contemporane a României, fără teamă de a greși, considerăm că cititorul ar putea, imaginar, separa întreg materialul publicat în două părți. În prima parte, ar fi incluse capitolele care cuprind redarea și analiza celor întâmplate între 1940-1944. Este vorba de un număr însemnat de pagini în care autorul realizează o retrospectivă a istoriei Universității în perioada refugiului de la Sibiu și Timișoara, subliniind că destinul Universității a fost strâns legat de destinul Transilvaniei de Nord. În acel climat, comunitatea academică a respins presiunile regimului antonescian de a deveni „universitate militantă”, pledând pentru autonomia universitară. Partea a doua, 1945-1947, tratează procesul de introducere a modelului sovietic în mediul academic. Pe baza unei bogate documentări, sunt evidențiate atât dificultățile întâmpinate de instituție, cât și încercările studenților și cadrelor didactice de a apăra valorile academice.

Privită în ansamblul său, *Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj între două dictaturi (1940-1947)* s-a dorit a fi o reconstituire cât mai coerentă și completă a faptelor, abordarea unui asemenea subiect confirmând ideea că Universitatea din Cluj, ca de altfel și celelalte instituții din România acelei epoci, a fost legată de destinul întregii societăți românești. Și cu toate răsturnările pe care le-a suferit din cauza exilului sau a regimului instaurat începând din 1945, Universitatea „Regele Ferdinand I” a continuat să rămână o instituție cu o eleganță intelectuală și academică aparte.

În egală măsură serios și atractiv, volumul lui Mihai Teodor Nicoară va deveni, cu siguranță, un punct de referință în literatura de specialitate de la noi din țară, și merită cea mai bună soartă care îi poate fi rezervată unei cărți, aceea de a fi găsită în rafturile cât mai multor biblioteci și librării, de a fi cât mai mult citită, reeditată și tradusă. În ceea ce ne privește, salutăm opțiunea editorilor de a